

Als het minder moet, dan zo sterk mogelijk

Visie van de Federatie Cultuur in het licht van de bezuinigingen 2011 - 2015

Gericht aan

- >> De staatssecretaris voor cultuur, H. Zijlstra
- >> De leden van de Tweede Kamer - commissie cultuur
- >> De Raad voor Cultuur
- >> De commissie cultuur van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten
- >> De commissie cultuur van het Interprovinciaal Overleg

Federatie Cultuur
April 2011

De FC is de koepel van branche- en werkgeversverenigingen in de sector cultuur, bestaande uit Koepel Opera, Kunstconnectie, Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten, Nederlandse Museumvereniging, Vereniging van Nederlandse Muziekensembles, Vereniging Nederlandse Poppodia- en Festivals, Vereniging Openbare Bibliotheken, Vereniging Rijksgesubsidieerde Musea, Vereniging van Schouwburg- en Concertgebouwdirecties, de Vereniging Werkgevers Amateurkunst, Werkgeversvereniging Nederlandse Podia.

Inhoud

13 aanbevelingen	3
1. Inleiding	5
1.1 In vervolg op onze brief van 7 december 2010	5
1.2 De optelsom is nog altijd disproportioneel en draconisch	5
1.3 Een open veld ten behoeve van een stelselherziening is noodzakelijk	6
2. Visie	7
2.1 Trends in de kunsten	7
2.2 Rol van de overheid: financiering en bekostiging in plaats van subsidie	7
2.3 Kunst maakt slimmer, zorgt voor welvaart en verbindt mensen	9
2.4 Samenhang overheden, bestelverantwoordelijkheid van het rijk	10
2.5 Wat kan er beter, maakt het minste stuk en versterkt het meest	10
2.6 Evenwicht in de productieketen	11
• Het kunstonderwijs: meer en beter in basis- en voortgezet onderwijs, minder en beter in het kunstvakonderwijs	12
• Talentontwikkeling meer inbedden in de keten	12
• Ketenvorming en afstemming vraag en aanbod	13
• Herziening van beoordelingscriteria voor overheidsfinanciering	13
• Versnippering in de ondersteuning	14
2.7 Ruimte voor ondernemerschap, wegnemen van belemmeringen	15
3. Uitgangspuntenbrief en adviesaanvraag	16
4. Versterking beleidsprocessen	18
Bijlage Literatuur	19

13 aanbevelingen

1.

De optelsom van de btw-verhoging, de bezuiniging op de publieke omroep, de € 200 miljoen bezuiniging op de rijksbegroting, de op handen zijnde bezuinigingen bij gemeenten en provincies en de halvering van de vergoeding op cultureel beleggen zorgen er met elkaar voor dat er onherstelbare schade aan de kunsten zal worden toegebracht. Kwaliteit, diversiteit en toegankelijkheid zullen ernstig te lijden krijgen. De bezuinigingen zijn gewoon bezuinigingen en moeten niet worden gebracht als medicijn voor een zieke subsidieafhankelijke sector. Een bezuiniging van meer dan 20%, en voor sommige sectoren zelfs 40%, is - zeker in het voorgenomen tempo - onverantwoord.

2.

Baseer de stelselherziening op een visie. Voorkom een verdere 'kaasschaaf' en heb oog voor de zorgvuldigheid en efficiency waarmee de meeste kunstinstellingen met overheidsfinanciering omgaan.

3.

Spreek van overheidsfinanciering en bekostiging en niet van subsidie. Belangrijke delen van de overheidsfinanciering van kunst & cultuur betreffen reguliere overheidstaken en de financiering zorgt voor een door de overheid en de burger gewenst pakket van kunst & cultuur.

4.

Maak een reorganisatieplan samen met de andere overheden, allereerst met de grote gemeenten die de rijksinstellingen huisvesten. Stem bezuinigingen op elkaar af. Maak de bestelverantwoordelijkheid van de rijksoverheid waar.

5.

Kies voor een bezuinigingsoperatie met de meeste kansen op vernieuwing:

- Leg het accent van de bezuinigingen primair buiten de directe productieketen.
- Ga uit van een domeinbenadering in samenhang met andere beleidsterreinen.
- Bestrijd onevenwichtigheden binnen de keten. Maak een plan op basis van een domeinaanpak waarin ook aanpalende terreinen als het kunst(vak)onderwijs, de omroeporkesten, sociale zaken, financiën, justitie en economische zaken zijn opgenomen.

6.

Versterk het kunstonderwijs in het basis- en voortgezet onderwijs in samenwerking met de kunstwereld. Verminder het aantal opleidingen en studierichtingen in het kunstvakonderwijs en verbeter het kunstvakonderwijs door een meer op maat gesneden opleiding en ondersteuning van talentvolle kunstenaars.

7.

Organiseer de talentontwikkeling binnen de keten, leg de verantwoordelijkheid daarvoor meer dan nu bij de reguliere kunstinstellingen en voorzie ze van voldoende middelen om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken.

8.

Bevorder keten- en netwerkvorming, daaronder begrepen een betere afstemming van vraag en aanbod en zet in op schaalvergroting. Ontmoedig verdergaande versnippering en individualisering van het aanbod via fondsen.

9.

Schrap ontwikkeling en vernieuwing als apart criterium. Volsta met een (breed) kwaliteitscriterium, waar ontwikkeling en zeggingskracht beide in zijn opgenomen. Herzie 'peer review' bij toekenning van kunstfinanciering en vervang deze waar geschikt door een set meer geobjectiveerde criteria en beoordeling in de keten. Publieksdeelname is onderdeel van de beoordeling.

10.

Schoon de beleidsversnippering op en spreek individuele instellingen aan op integraal beleid. Kijk kritisch naar rol en aanwezigheid van intermediaire organisaties.

11.

Neem belemmeringen tot versterking van het ondernemerschap in de kunsten weg, om te beginnen door verduidelijking en verruiming van de ANBI-status voor kunst & cultuur. Ontwikkel in hoog tempo een krachtige Geefwet voordat met de bezuinigingen wordt begonnen. Vereenvoudig de subsidiesystematiek door eenduidige criteria, normeringen en aanvraagprocedures. Schrap overbodige verantwoordings- en informatieverplichtingen en belemmerende regelgeving. Voer de kaderwet Subsidies Rijksoverheid bij OCW in.

12.

Verduidelijk de nu te onhelder geformuleerde nieuwe 'functies' erfgoed, instandhouding van (internationaal) aanbod, talentontwikkeling en Research & Development (R & D).

13.

Vergroot de verantwoordelijkheid en de expertise van het ministerie voor het beleid en versterk het politiek primaat voor het kunstbeleid.

1. Inleiding

1.1 In vervolg op onze brief van 7 december 2010

Op 7 december 2010 stuurde de Federatie Cultuur (FC) een eerste reactie op de uitgangspuntenbrief van de staatssecretaris voor cultuur, de heer H. Zijlstra. Wij stelden daarin de stapeling van bezuinigingen en btw-verhoging disproportioneel te vinden. Daarnaast gaven wij aan een aantal uitgangspunten van de staatssecretaris te delen, maar de uitwerking daarvan te open te vinden. Als FC kondigden wij aan een rol te willen spelen in de beleidsvisie die aan de voorgenomen bezuinigingen ten grondslag zou moeten liggen.

Inmiddels heeft zich een aantal ontwikkelingen voorgedaan. De geplande btw-verhoging per 1 januari 2011 is voor één sector uitgesteld tot 1 juli, de voorgenomen opheffing van het Muziekcentrum voor de Omroep (€ 30,5 miljoen) is door het Kabinet teruggedraaid en vervangen door de vraag aan het MCO om meerdere scenario's te maken op basis van een bedrag van 14 miljoen en de staatssecretaris heeft een aantal maatregelen genomen die het mogelijk moet maken alle instellingen bij de op handen zijnde bezuinigingen zonder juridische ongelijkheden te behandelen. Ook zijn al concrete bezuinigingen aangekondigd op de matchingsregeling, innovatieregeling en de cultuurkaart, evenals een algemene 'efficiencykorting' van 5%. Gevolg van deze maatregelen is dat een deel van de bezuinigingen reeds concreet is ingevuld en de adviesaanvraag aan de Raad voor Cultuur uitgaat van een bedrag van € 125 miljoen. Daarnaast begint langzaam duidelijk te worden welke gevolgen de gemeentelijke en provinciale bezuinigingen zullen hebben voor de kunst in Nederland.

Met deze brief willen wij de beloofde bijdrage leveren aan de visie waarop een herstructurering van de overheidsgefinancierde kunstensector ons inziens gebaseerd zou moeten zijn.

De Federatie Cultuur; wie zijn wij en wie vertegenwoordigen we

De Federatie Cultuur omvat nagenoeg alle brancheverenigingen in de kunst & cultuur: podiumkunst, beeldende kunst, musea, centra voor de kunsten, bibliotheken en amateurkunst. Met elkaar vertegenwoordigen wij ca. 1.500 producerende en presenterende organisaties, 30.000 fte. en 100 miljoen bezoeken (zonder alle amateurs mee te tellen).

1.2 De optelsom is nog altijd disproportioneel en draconisch

We willen hier herhalen dat de optelsom van de btw-verhoging, de bezuiniging op de publieke omroep, de 200 miljoen bezuiniging op de rijksbegroting, de op handen zijnde bezuinigingen bij gemeenten en provincies en de halvering van de vergoeding op cultureel beleggen er met elkaar voor zorgen dat er onherstelbare schade aan de kunsten zal worden toegebracht. Kwaliteit, diversiteit en toegankelijkheid zullen ernstig te lijden krijgen. De bezuinigingen zijn gewoon bezuinigingen en moeten niet worden gebracht als medicijn voor een zieke subsidieafhankelijke sector. Een bezuiniging van meer dan 20%, en voor sommige sectoren zelfs 40%, is - zeker in het voorgenomen tempo - onverantwoord.

De door dit kabinet bij herhaling geuite verwachting dat de samenleving, en meer in het bijzonder het bedrijfsleven, in staat zou zijn deze terugtrekkende beweging van de overheden te compenseren is - zeker op dit moment - niet realistisch. De bereidheid van het bedrijfsleven tot ondersteuning en sponsoring van kunst & cultuur is in 2009 en 2010 afgenomen als gevolg van de economische crisis. De economie verkeert op veel plekken nog steeds in een dip of vertoont hoogstens voorzichtige tekenen van herstel. Het zal dan ook nog enkele jaren duren voordat zelfs het sponsorniveau van 2008 weer wordt gehaald.

De FC geeft in deze notitie - in vervolg op de visie van De Tafel van Zes¹ - een aantal richtinggevende aanbevelingen voor de manier waarop het bestel tot verdere bloei kan worden gebracht. Daarmee geeft de FC een denkrichting aan voor de sector die geld oplevert. In dit stadium geven we nog geen uitgewerkte concrete financiële invulling. De kalkoen denkt met u mee, maar met gezonde en gerechtvaardigde tegenzin.

1.3 Een open veld ten behoeve van een stelselherziening is noodzakelijk

De staatssecretaris heeft besloten dat er - ook gezien de financiële taakstelling - de noodzaak bestaat tot een stelselherziening. Er kan niet worden volstaan met het hier en daar schrappen van een deel van de rijksfinanciering. Die bezuiniging kan alleen worden gerealiseerd door middel van een ingrijpende wijziging in beleidsuitgangspunten en structuur. De FC is het met dat uitgangspunt eens. Ook stemt de FC in met het principe dat daarbij alle door het rijk gefinancierde instellingen en programma's onderdeel van beleidswijziging moeten kunnen zijn, zonder dat daartoe wettelijke belemmeringen bestaan. Een open veld waarbij de herinrichting van het bestel niet wordt gehinderd door historische juridische verankeringen is voorwaarde voor een onderbouwde herinrichting van de kunstfinanciering. Wel dringt de FC erop aan bij alle hervormingen het goede uit de oude structuur te behouden, zoals langjarige financiering van het onontbeerlijke en excellente en vierjarige financiering via fondsen. Het dient te worden voorkomen dat de onzekerheid bij de instellingen zo lang voortduurt dat de bedrijfsvoering op langere termijn daardoor in gevaar komt².

Er is al een bezuiniging van 5% op alle cultuurinstellingen aangekondigd onder de aanduiding 'efficiencykorting'. De FC waarschuwt voor de misleidende betekenis van deze korting, als zou er sprake zijn van zoveel gebrek aan efficiency dat deze 5% opgebracht zal kunnen worden zonder veel schade aan de kunstproductie toe te brengen. Juist de meest efficiënte instellingen - en daar zijn er veel van - kunnen een dergelijke bezuiniging alleen realiseren door te snijden in hun activiteiten. Voor sommige instellingen is deze korting in combinatie met de overheidsbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling die al sinds twee jaar op nul staat voldoende om hun productie en activiteiten ernstig te beperken.

Baseer de stelselherziening op een visie. Voorkom een verdere 'kaasschaaf' en heb oog voor de zorgvuldigheid en efficiency waarmee de meeste kunstinstellingen met overheidsfinanciering omgaan.

- 1 Zie De Tafel van Zes, 'Minder waar het kan, beter waar het moet, een pleidooi voor een andere rol van de overheid', maart 2011
- 2 Zie o.a. de brieven van de Nederlandse Associatie voor Podiumkunsten d.d. 7 december 2010 en 21 maart 2011

2. Visie

In deze paragraaf benoemen wij enkele belangrijke trends, staan we stil bij de rol van de overheid in de productie en afname van kunst en geven we aan welke verbeteringen er in deze rol zijn aan te wijzen.

2.1 Trends in de kunsten

In zijn 'Inhoudelijk Strategische Agenda' (april 2010) benoemt de FC een aantal trends die voor de toekomst van de kunsten van belang zijn. De meest relevante en voor de kunsten specifieke trends worden hier kort herhaald.

- De oude tegenstelling 'Hoge en Lage' kunst verliest aan betekenis. Daarmee neemt het elitaire karakter van sommige onderdelen van de rijksgefinancierde kunst af.
- Versnippering van vooral de overheidsgefinancierde kunst: keten- en netwerkvorming evenals schaalvergroting zijn noodzakelijk.
- De maatschappelijke en politieke legitimering van kunstfinanciering door de overheden moet worden versterkt.
- Een kritische, soms terugtrekkende, houding van overheden op bestemming en besteding van de overheidsfinanciering, maakt 'afrekenbare' prestaties noodzakelijk.
- Een terugtrekkende sponsormarkt als gevolg van de crisis en veranderingen in sponsorgedrag.
- Publieksveranderingen: culturele diversiteit, vergrijzing, ontgroening, individualisering, gebruik nieuwe media, nadruk op belevenis en ervaring.
- Een nieuw accent op de maatschappelijke rol van kunst & cultuur, de inzet ervan voor sociale doeleinden (creatieve industrie, community art).
- De noodzaak tot meer ondernemerschap in de kunsten om te kunnen opereren op meerdere markten, met meerdere inkomensbronnen en voor meerdere doelgroepen.
- Een betere aansluiting tussen de overheidsgefinancierde kunstproductie en de cultuurindustrie in zowel oude (radio, TV, internet) als nieuwe (sociale) media om daarmee het marktaandeel van de kunsten in de vrijetijdseconomie uit te breiden.
- Een veranderde arbeidsmarkt in de kunstsector, waar de culturele en creatieve industrie belangrijke nieuwe domeinen opleveren met eigen spelregels.

Deze trends vormen evenzoveel opdrachten aan de personen en instellingen die met elkaar de kunst & cultuur vorm en inhoud geven. Noodzakelijk zijn:

- Inhoudelijke verbreding en verdieping.
- Organisatorische versterking.
- Financiële diversificatie.
- Nieuwe wegen tot publieksbereik en -deelname.

2.2 Rol van de overheid: financiering en bekostiging in plaats van subsidie

Afhankelijk van de definitie (de mate waarin boeken, platen, radio, TV e.d. worden meegeteld) lopen de schattingen van de kunstmarkt uiteen van 5 miljard (Financieel Dagblad) tot 8 miljard (Federatie Cultuur). Bijna de hele bevolking doet aan kunst: als bezoeker, koper of beoefenaar.

De overheden financieren hier een beperkt, maar cruciaal onderdeel van: delen van het kunstonderwijs, van de kunstproductie, het bewaren van erfgoed, distributie via podia, festivals en musea en diverse programma's ter ondersteuning en stimulatie van bepaalde beleidsdoeleinden, zoals participatie of culturele diversiteit.

De overheidsfinanciering op deze gebieden is cruciaal, omdat de kunsten daarmee mooier/indrukwekkender, breder toegankelijk en diverser zijn dan zonder overheidsfinanciering. Het is dan ook geen subsidie, een woordgebruik dat op voorhand een bepaalde afhankelijkheid suggereert, maar *financiering* waarvoor de overheid de gevraagde kwaliteit, toegankelijkheid en diversiteit terug krijgt. Een aantal van de taken die door culturele instellingen wordt verricht, zijn door de overheid nadrukkelijk opgedragen (b.v. collectiebeheer bij musea) en worden terecht aangeduid als *bekostiging*.

Sinds de mensheid de grot versierde (grotverhalen en grotschilderingen), zijn de kunsten omarmd en mede gefinancierd door politiek en bestuur: vorstenhuizen, kerk, gemeentebesturen en nachtwachten. De motieven daartoe waren allereerst van politieke aard: indruk maken op eigen volk, zelfbewust maken en het zo nodig imponeren van buitenlands bezoek, maar de resultaten ervan koesteren we in onze druk bezochte musea. Nog steeds is indruk maken een motief als besloten wordt een orkest, ensemble of dansgezelschap mee te nemen op een handelsmissie of staatsbezoek. Daarnaast streeft de democratische overheid met de financiering van de kunst ook democratische doelen na: kwaliteit, toegankelijkheid en variëteit. Dat zijn sinds halverwege de vorige eeuw de officiële doelstellingen van overheidsbeleid voor de kunsten. De overheidsfinanciering draagt daar veel aan bij. Zonder overheidsfinanciering zou vrijwel elke groep groter dan 7 man/vrouw van het podium verdwijnen, omdat kaartjes daarvoor onbetaalbaar worden. Grote musea, dansgezelschappen, de opera, symfonische en ensemblemuziek, flink bezet toneel, het zou niet meer betaald kunnen worden. Nieuwe ontwikkelingen, dure kunstvormen met een hoog marktrisico, zoals een Nederlandstalige film, zouden veel minder plaatsvinden. 'Alles is Liefde', of 'Komt een vrouw bij de dokter' worden met behulp van overheidsfinanciering de risicodrempel over geholpen.

Overheidsfinanciering fungeert hier als het startkapitaal waardoor een groot en divers publiek kan genieten van deze kunstvorm. Pas achteraf kan worden vastgesteld of een en ander een groot succes is geweest. Van de 400 theaters, concertzalen, poppodia en festivals zou meer dan de helft de deuren moeten sluiten omdat het - stukje (25% - 40%) - overheidsgeld dat zij krijgen de onrendabele top dekt. Van wat overblijft, zou nog eens de helft van het programma geschrapt moeten worden omdat dat wel mensen trekt, maar niet voldoende om alle kosten te kunnen dekken. Ook van de musea is de verwachting dat meer dan de helft zijn deuren moet sluiten. Musea, theaters en bibliotheken zouden alleen nog in 20 - 30 grote steden bedrijfsmatig kunnen functioneren. De daar gebrachte tentoonstellingen en voorstellingen zouden bijna allemaal uitverkocht moeten zijn, omdat tentoonstellingen en voorstellingen die het risico lopen niet uitverkocht te raken niet meer worden geboekt aangezien het bedrijfsrisico anders te groot wordt. Buiten deze steden verarmt het aanbod. Veel bezoekers kunnen niet meer komen, omdat een tentoonstelling of concert te ver weg is of er geen kaarten meer beschikbaar zijn. En bijna iedereen die nu beroemd is en het zelf goed kan redden, zoals de bekende cabaretiers of schrijvers, was ooit klein en niet uitverkocht en is dus mede door de overheid gefinancierd. Overheidsfinanciering zorgt dus niet alleen voor kwaliteit en spreiding, maar ook voor startkapitaal.

Erg relevant in deze discussie is de zeer omvangrijke amateurkunstwereld. Ruim 50% van de bevolking is in zijn vrije tijd actief binnen een kunstdiscipline. Overheidsfinanciering zorgt voor een uitgebreid netwerk van docenten, dirigenten en regisseurs die zorgen voor een bloeiend amateurleven en daarmee welbehagen van de grote groep actieve deelnemers. Amateurtoneel, harmonieën en fanfares, cursussen schilderen en boetseren. Vormen van vrijetijdsbesteding die gretig aftrek vinden en voorzien in elementaire menselijke behoeften: iets willen leren, je kunnen uiten.

Spreek van overheidsfinanciering en bekostiging en niet van subsidie. Belangrijke delen van de overheidsfinanciering van kunst & cultuur betreffen reguliere overheidstaken en de financiering zorgt voor een door de overheid en de burger gewenst pakket van kunst & cultuur.

2.3 Kunst maakt slimmer, zorgt voor welvaart en verbindt mensen

Een democratische overheid krijgt door kunstfinanciering echter nog veel meer terug dan persoonlijke en sociale ontwikkeling of een levendige stad door theater- en museabezoek. Kunst & cultuur maakt mensen slimmer, zorgt voor economische welvaart en verbindt mensen met elkaar.

Muziekles maakt kinderen geconcentreerder en sociaal vaardiger, kunstbeoefening geeft zelfvertrouwen, theater- en filmbezoek leert ons om te gaan met morele dilemma's, helpt om ons in anderen te verplaatsen en met het leed van anderen mee te voelen. Beeldende kunst relativeert de dagelijkse zorgen en scherpt het denken.

Kunst & cultuur brengen welvaart, omdat mensen willen wonen in een gemeente waar 'iets te doen is' en daarin spelen kunst & cultuur een belangrijke rol.

De aantrekkelijkheid van een stad is niet langer primair de werkgelegenheid, maar wordt steeds meer bepaald door de verblijfskwaliteit. Mensen kiezen hun woonplaats op grond van de kwaliteit van onderwijs, vrije tijd, kunst & cultuur. De krimp van de Nederlandse bevolking vanuit gemeenten met een geringe culturele kwaliteit doet mensen verhuizen naar de steden waar die kwaliteit wel aanwezig is, met grote waardevermeerdering als gevolg, zoals het Centraal Planbureau kort geleden nog aantoonde³. Toeristen komen naar Nederland voor de bollen, maar ook voor Rembrandt en Van Gogh.

Kunst verbindt mensen. Niet alleen omdat mensen samen een muziekstuk leren spelen of een tentoonstelling, film of voorstelling bezoeken, maar ook omdat ze daarover napraten, omdat de gezamenlijke beleving ons op een vredelievende manier op elkaar betreft. Kunstenaars excelleren, vaak in een gezamenlijk elkaar tot grote prestaties opzweepend optreden en hun excellentie leidt tot applaus.

Kwaliteit, verscheidenheid en toegankelijkheid van kunst en kunstbeoefening, maar ook een bijdrage aan onze morele intelligentie, troost bij tegenspoed, gemeentelijke welvaart en onderlinge betrokkenheid, dat is wat de overheid terug krijgt voor zijn investering. Dat is veel.

3 Centraal Planbureau,
Henri de Groot e.a. Stad
en Land, december 2010

2.4 Samenhang overheden, bestelverantwoordelijkheid van het rijk

Nederland kent een in de loop van de geschiedenis ontwikkeld samenspel tussen de verschillende overheden die de kunsten mee financieren. De belangrijkste financiers zijn rijk en gemeenten (resp. 0,9 en 1,5 miljard), daarna de provincies (0,3 - 0,5 miljard). Er zijn in de loop van de tijd afbakeningen ontstaan (productie, afname, witte vlekken), dan wel geformaliseerde samenwerkingsverbanden (convenanten). De zogenaamde vereveningsoperatie uit 1982 was ooit bedoeld om de onderlinge afstemming op het terrein van de kunsten te vereenvoudigen. Dat is niet helemaal gelukt. Afstemming is niet gemakkelijk, maar met de taak die voor handen ligt, een belastingverhoging van 90 miljoen, een rijksbezuiniging van 216 miljoen (inclusief de publieke omroep), aankomende bezuinigingen bij gemeenten en provincies zijn overleg, afstemming en afspraken tussen overheden meer dan ooit noodzakelijk.

Niet alle gemeenten en provincies zijn van even groot belang. Dus stem niet met iedereen tegelijk af, maar begin met de grote 12 gemeenten⁴ die zelf aanzienlijk bijdragen aan de kunsten en rijksinstellingen (kunstvakonderwijs, musea, orkesten, gezelschappen, productiehuizen) huisvesten. Voorkomen moet worden dat de bezuinigingsopdracht van de verschillende overheden zonder overleg, afstemming en afspraken wordt uitgevoerd, terwijl de opdracht ook niet in overleg mag verdrinken. De rijksoverheid claimt op het terrein van de kunsten nadrukkelijk een zogenaamde bestelverantwoordelijkheid voor kunst & cultuur. Deze strekt zich ook uit naar de vaak grote betekenis die andere beleidsterreinen voor kunst & cultuur hebben, zoals financiën (btw, ANBI, geefwet), justitie (auteursrecht), sociale zaken (arbo en sociale verzekeringen), economische zaken (innovatie) en buitenlandse zaken (internationaal cultuurbeleid). Die rol moet veel meer worden waargemaakt dan nu het geval is.

Maak een reorganisatieplan samen met de andere overheden, allereerst met de grote gemeenten die de rijksinstellingen huisvesten. Stem bezuinigingen op elkaar af. Maak de bestelverantwoordelijkheid van de rijksoverheid waar.

2.5 Wat kan er beter, maakt het minste stuk en versterkt het meest

De invulling van de bezuinigingen dient zodanig plaats te vinden dat deze de minste schade toebrengt en zich zoveel mogelijk richt op een versterking van de sector. Daartoe moet worden nagegaan of de wijze van rijksfinanciering van de kunsten ook ongewenste gevolgen heeft gehad en mogelijk heeft geleid tot onevenwichtigheden in de bedrijfskolom van de diverse kunsten of door zijn criteria en voorwaarden het verwerven van meer economisch en maatschappelijk draagvlak heeft tegengewerkt. Wij denken dat daar op onderdelen sprake van is. De volgende aspecten van de rijksfinanciering van de kunst vragen ons inziens om een andere aanpak: Een gebrekkige aansluiting tussen opleiding en beroepspraktijk, zowel kwantitatief als kwalitatief. Een gebrekkige integratie van de verschillende functies die de kunstinstellingen moeten vervullen, zoals ontwikkeling, kwaliteitsbevordering, educatie, participatie en community-art, waartoe vervolgens aparte regelingen of fondsen in het leven zijn geroepen of functies worden opgedragen aan sectorinstituten.

4 Een zinvolle indeling kan zijn: een eerste ring van grote vestigingsplaatsen: Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht, Groningen, Enschede, Zwolle, Arnhem, Hilversum (omroep), Eindhoven, Tilburg, Maastricht. Een tweede ring van grote provincie(hoofd)steden, zoals Leeuwarden, Assen, Almere, Alkmaar, Nijmegen, Breda, Den Bosch, Middelburg en een derde ring van nog eens 35 middelgrote gemeenten met een stevige culturele infrastructuur (podium, museum, centrum voor de kunsten), met als voorbeelden Drachten, Amersfoort, Zutphen, Lelystad. De provincies verdienen in deze discussie een (gezamenlijke) eigen plek.

De aandacht voor de ontwikkeling van de kunsten moet meer aansluiten bij de aandacht voor bestendinging van bewezen kwaliteit en publieksbereik. Dit geldt voor alle rijksgefinancierde kunstvormen.

Een te groot vertrouwen in zogenaamde 'peer review' bij de kwaliteitsbeoordeling van de kunsten, waarbij ontwikkeling van de kunsten dominant criterium is en feedback vanuit publiek en samenleving onvoldoende wordt opgepikt.

Meer ruimte voor ondernemerschap door het weghalen van belemmerende regelgeving tot het verwerven van meer publiek draagvlak, sponsoring en privaat geld.

2.6 Evenwicht in de productieketen

De aangekondigde maatregelen hebben alle betrekking op de uitgaven binnen de sector cultuur van het ministerie van OCW. Wij pleiten ervoor de productieketen, of anders gezegd, het domein kunst & cultuur ruimer te beschouwen. Er is immers sprake van toelevering van kunstenaars via het middelbaar en hoger kunst(vak)onderwijs, er is sprake van specifieke ondersteuning van werkloze kunstenaars in de WWIK, de omroeporkesten vormen een onlosmakelijk onderdeel van het kunsten-/orkestenbestel en cultureel beleggen is een faciliteit van het ministerie van financiën. Het domein van kunst & cultuur is dus veel ruimer dan alleen de begroting van OCW. Willen de bezuinigingen het evenwicht binnen het domein niet (nog) schever trekken, dan dienen het kunst(vak)onderwijs, de WWIK, cultureel beleggen, de omroeporkesten en de omroep als onderdeel van het domein kunst & cultuur opgevat te worden en moeten zij bij het ontwikkelen van een toekomstbestendige rijksfinanciering van kunst & cultuur betrokken worden.

De rijksbijdrage aan kunst & cultuur richt zich allereerst op de productieketen: scholing - aanbod - distributie - afname - publieksbereik. Daarnaast kent het rijk echter ook een groot aantal programma's en instellingen die geacht worden de werking van de keten te ondersteunen, dan wel bepaalde onderdelen extra te promoten: cultuureducatie, talentontwikkeling, (inter)nationale promotie en ondernemerschap. Daartoe worden middelen o.a. via fondsen, sectorinstellingen en beleidsprogramma's van het Ministerie aangewend. De FC is van oordeel dat bij het uitwerken van de bezuiniging de productieketen zelf van primair belang is en dat allereerst kritisch gekeken mag worden naar de bijdrage van de programma's en instellingen die van 'buiten' af deze keten moeten ondersteunen.

Kies voor een bezuinigingsoperatie met de meeste kansen op vernieuwing:

- a. Leg het accent van de bezuinigingen primair buiten de directe productieketen.**
- b. Ga uit van een domeinbenadering in samenhang met andere beleidsterreinen.**
- c. Bestrijd onevenwichtigheden binnen de keten.**

Maak een plan op basis van een domeinaanpak waarin ook aanpalende terreinen als het kunst(vak)onderwijs, de omroeporkesten, sociale zaken, financiën, justitie en economische zaken zijn opgenomen.

Door deze accenten wordt de productieketen zelf zoveel mogelijk in stand gehouden en kan op onderdelen zelfs worden versterkt.

2.6.1 Het kunstonderwijs: meer en beter in basis- en voortgezet onderwijs, minder en beter in het kunstvakonderwijs

Het kunstonderwijs in het basis- en voortgezet onderwijs is sterk teruggelopen. Zingen, spelen, tekenen, drama, theater, fotografie, film; het zijn bijna allemaal buitenschoolse activiteiten geworden, al dan niet ondersteund door aparte programma's van sectorinstituten, ofwel ze zijn verdund in wat Culturele en Kunstzinnige Vorming (CKV) is gaan heten. Geef kunst een veel grotere plek in het onderwijs en het vak CKV een hogere status. Stimuleer de mogelijkheden om vakoverstijgend te kunnen werken bij schooldirecties en kunstaanbieders. Bevorder talentontwikkeling onder jongeren door het stimuleren van actieve cultuurdeelname, ook op scholen.

Het kunstvakonderwijs daarentegen biedt als totaal onvoldoende kwaliteit (61% van degenen die hun brood verdienen in de kunst doen dat zonder beroepsopleiding) en diplomeert teveel studenten van wie 70% niet in het vak terecht komt⁵.

Het kunstvakonderwijs heeft zich te lang gericht op de traditionele kunstvormen en heeft onvoldoende oog voor de opkomst van de nieuwe culturele/creatieve industrie. Ook is het gegoten in de mal van het HBO, terwijl de besten zich soms al op zeer jonge leeftijd manifesteren en het de vraag is of degenen die een masteropleiding volgen de besten zijn. 'Wij leggen de meeste eer in met die studenten aan wie wij het minst gedaan hebben', sprak een directielid van het Sweelinckconservatorium ooit⁶. Wij hopen dat de uitwerking van het advies van de commissie Dijkgraaf mag leiden tot minder en betere opleidingen.

Wij zijn ons ervan bewust dat deze terreinen buiten de directe bezuinigingsopdracht vallen. Toch willen wij er dringend voor pleiten deze onevenwichtigheden aan te pakken omdat:

- meer kunstonderwijs in basis- en voortgezet onderwijs een must is voor een sociaal emotionele ontwikkeling van kinderen en het publiek van de toekomst,
- de overdaad, middelmaat, versnippering en te grote gerichtheid op het bestaande kunstaanbod in het kunstvakonderwijs een belangrijke oorzaak is van het overaanbod in de rijksgefinancierde kunsten.

In dit kader herhalen wij hier graag ons pleidooi voor de eerder genoemde bestelverantwoordelijkheid van het rijk met betrekking tot de omroepbegroting (Muziekcentrum voor de Omroep en de aandacht voor kunst op radio en TV) en de andere ministeries.

Versterk het kunstonderwijs in het basis- en voortgezet onderwijs in samenwerking met de kunstwereld.

Verminder het aantal opleidingen en studierichtingen in het kunstvakonderwijs en verbeter het kunstvakonderwijs door een meer op maat gesneden opleiding en ondersteuning van talentvolle kunstenaars.

2.6.2 Talentontwikkeling meer inbedden in de keten

Dan zijn er de instellingen die zich richten op *talentontwikkeling*. Deze vallen wel binnen de beleidskaders van de afdeling cultuur van het ministerie. Hier gaat het vaak om instellingen die zich nadrukkelijk ten doel stellen kunstenaars een verlengde opleiding, stage, werkplaats of productiehuis te bieden. Deze instellingen bestaan in

⁵ Zie voor de cijfers het rapport Dijkgraaf

⁶ Dick Visser, adjunct-directeur Sweelinck Conservatorium, 1982, geciteerd bij Van den Berg, In Muziek

vrijwel alle kunstdisciplines. De indruk bestaat dat ook hier niet alleen maar de besten geselecteerd en gepresenteerd worden⁷ en dat de output van kunstenaars in instellingen voor talentontwikkeling onvoldoende aansluit bij de professionele praktijk.

Talentontwikkeling is een noodzakelijke functie binnen de kunst & cultuur, maar de verantwoordelijkheid daarvoor moet meer dan nu het geval is mede worden gedragen door de reguliere kunstinstellingen als orkesten, ensembles, gezelschappen, festivals en podia. Een betere inbedding in de productieketen en aansluiting op de publieke belangstelling is noodzakelijk.

Organiseer de talentontwikkeling binnen de keten, leg de verantwoordelijkheid daarvoor meer dan nu bij de reguliere kunstinstellingen en voorzie ze van voldoende middelen om die verantwoordelijkheid waar te kunnen maken.

2.6.3. Ketenvorming en afstemming vraag en aanbod

De toekomstbestendigheid van de kunsten wordt sterk verbeterd als juist wordt geïnvesteerd in *keten- en netwerkvorming* en schaalvergroting wordt bevorderd. Schaalvergroting vermindert het aantal (te) kleine productie-eenheden. Ketenvorming impliceert een verplichtende vorm van structurele samenwerking tussen schakels binnen de keten: amateur/opleiding - productie/werkplaats - gezelschap/museum/producent - podium/theater/festivals.

Bevorder keten- en netwerkvorming, daaronder begrepen een betere afstemming van vraag en aanbod en zet in op schaalvergroting. Ontmoedig verdergaande versnippering en individualisering van het aanbod via fondsen.

2.6.4. Herziening van beoordelingscriteria voor overheidsfinanciering

Ontwikkeling en vernieuwing (binnen de grenzen van het traditionele kunstaanbod) krijgen - nog steeds - teveel nadruk in de opleidingen, maar ook bij de beoordelende instellingen zoals fondsen en de Raad voor Cultuur. Deze criteria zijn ook naast of soms zelfs in de plaats van het hoofdcriterium *kwaliteit en zeggingskracht* komen te staan. Dit heeft tot gevolg dat jonge makers vaak sterk gericht zijn op het maken van iets 'anders' of iets 'nieuws'. Maar veel van wat zich presenteert als 'artistiek' of 'vernieuwend' is in feite niet goed genoeg om door te werken in de kunstensector en vindt geen aansluiting bij nieuwe ontwikkelingen in de samenleving zoals de creatieve industrie. Gevolg daarvan is ook dat veel net afgestudeerden *kleinschalig voor zichzelf* beginnen, daarbij gefaciliteerd door toekenning van stipendia, startsubsidies en werkbeurzen door de diverse fondsen, zonder verderop in hun loopbaan voldoende aansluiting bij de keten te vinden.

Het overaanbod aan kleine, 'vernieuwende' kunstvormen wordt ook versterkt door een vrijwel overal op dezelfde manier bestaande vorm van 'peer review' die dergelijke initiatieven bevoordeelt⁸. 'Peer review' is functioneel voor de artistiek-inhoudelijke beoordeling, maar schiet tekort bij de beoordeling van de maatschappelijke betekenis van de kunsten. Daartoe zou er meer gewerkt moeten worden op basis van beoordeling

⁷ Niek vom Bruch, Van ontwikkelen naar selecteren. Hoe werkplaatsen broedplaatsen voor podiumkunstprojecten kunnen worden' in: Boekman 71, zomer 2007 blz. 92-95

⁸ Zie Munda van Langen - de la Marre (2010)

'in de keten' (zie de nieuwste ontwikkelingen bij het Fonds Podiumkunsten) waarbij de afnemende kunstorganisatie (museum, galerie, theater, concertzaal, festival, podium, distributeur) in overleg met de producent beslist over de toekenning van rijksfinanciering van de productie. Deze manier van beoordeling bestaat gedeeltelijk in de film en de literatuur (afnamegarantie, uitgeversgarantie), maar niet of nauwelijks bij de andere kunstvormen. Ook het oordeel van het publiek is een criterium bij deze beoordeling. Voorts moet er bij de beoordeling meer aandacht zijn voor de gevestigde reputatie van producerende instellingen.

Beoordelingscriteria moeten in samenhang garanties bieden voor pluriformiteit in de kunsten.

Schrap ontwikkeling en vernieuwing als apart criterium. Volsta met een (breed) kwaliteitscriterium, waar ontwikkeling en zeggingskracht beide in zijn opgenomen.

Herzie 'peer review' bij toekenning van kunstfinanciering en vervang deze waar geschikt door een set meer geobjectiveerde criteria en beoordeling in de keten. Publieksdeelname is onderdeel van de beoordeling.

2.6.5 Versnippering in de ondersteuning

Tenslotte willen wij wijzen op de *beleidsversnippering* die is opgetreden door functies die deel horen uit te maken van de bedrijfsvoering van kunstinstellingen los te halen en onder te brengen in *te veel aparte (sector)instituten, fondsen en rijksprogramma's*. Vaak waren/zijn dat thema's die bij de bestaande instellingen te weinig aandacht kregen. Voorbeelden daarvan zijn thema's als internationalisering, educatie en participatie. Die horen vanzelfsprekend onderdeel uit te maken van het instellingsbeleid zelf. Het is denkbaar dat een overkoepelend (sector)instituut hier een aanvullende rol in heeft. Ook bij thema's als deskundigheidsbevordering of afstemming van vraag en aanbod is er sprake van overlappende rolopvattingen tussen sectorinstituten en brancheverenigingen. Deze beleidsversnippering en overlap met brancheverenigingen moet worden voorkomen door vermindering van het aantal intermediaire organisaties en een duidelijke afbakening.

Schoon de beleidsversnippering op en spreek individuele instellingen aan op integraal beleid. Kijk kritisch naar rol en aanwezigheid van intermediaire organisaties.

Wij zijn ervan overtuigd dat met deze stelselwijzigingen tegemoet wordt gekomen aan de soms terechte kritiek dat delen van het rijksgefinancierde kunstleven teveel naar binnen zijn gekeerd, te zeer afhankelijk zijn geworden van elkaar en van de rijksfinanciering en niet altijd de gewenste kwaliteit leveren. Met deze maatregelen worden instellingen aangespoord zich meer op de samenleving te richten en hun bestaansrecht ook op andere terreinen (maatschappelijk, economisch) te legitimeren. Hierdoor ontstaat een nog duidelijker motivatie voor meer eigen initiatief, het vergroten van maatschappelijk draagvlak, hogere eigen inkomsten en verbreding van de functie(s)

van de kunsten voor sociale, economische en educatieve doeleinden, met elkaar ook wel cultureel ondernemerschap genoemd. De FC verzet zich tegen de beeldvorming als zou er binnen de kunsten geen sprake zijn ondernemerschap of de inzet op maatschappelijke doelen. Integendeel, er zijn goede voorbeelden van groepen en instellingen die creativiteit en ondernemerschap met elkaar weten te verbinden op zowel zakelijk als sociaal gebied⁹.

2.7 Ruimte voor ondernemerschap, wegnemen van belemmeringen

Op meerdere momenten wordt de overheidsgefinancierde kunstwereld door diezelfde overheid aangespoord meer ondernemerschap te ontwikkelen. Allereerst moet worden geconstateerd dat het opereren op het snijvlak van publieke taakstelling en marktgericht werken een specifiek ondernemerschap vraagt waarbij enerzijds grote politieke en bureaucratische vaardigheden noodzakelijk zijn om het politieke bestaansrecht te legitimeren en tegelijk een snel marktopereren gewenst is om het publiek voor zich te winnen. Het gelijktijdig spelen op een publieke en private tafel vraagt om een dubbele en niet makkelijk te combineren vaardigheid, die door veel kunstinstellingen met veel succes aan de dag wordt gelegd. Deze dubbele focus wordt onnodig bemoeilijkt door overheidsmaatregelen en voorwaarden. Niet afgestemde aanvraagprocedures, andere en zich steeds wijzigende verantwoordingsmodellen, de fiscale belemmeringen tot het opbouwen van een gezond eigen vermogen - noodzakelijk om effectief in een marktomgeving te kunnen functioneren - of beperkingen voor het accepteren van schenkingen (ANBI) en sponsorbijdragen (fiscale aftrekbaarheid) belemmeren de mogelijkheden tot het gewenste ondernemerschap. Eén van de eerste kwesties die opgelost moet worden, is de toekenning van de ANBI-status die op dit moment onduidelijkheden en tegenstrijdigheden kent waardoor allerlei kunstbedrijven door de belastinginspectie worden afgewezen, terwijl andere vergelijkbare instellingen zijn goedgekeurd. Aan deze willekeur moet een halt worden toegeroepen.

Ook op dit vlak heeft het ministerie een duidelijke bestelverantwoordelijkheid. Een eerste begin is het harmoniseren van subsidievoorwaarden en termijnen die door verschillende overheden en fondsen worden gehanteerd. Zo is er al bijna twee jaar geleden (eind 2009) door het kabinet een 'algemeen subsidiekader' geformuleerd dat veel rompslomp wegneemt, maar dit is bij het ministerie van OCW en de daaraan gekoppelde fondsen nog niet geïmplementeerd. Verdere vereenvoudiging is nodig en mogelijk.

Neem belemmeringen tot versterking van het ondernemerschap in de kunsten weg, om te beginnen door verduidelijking en verruiming van de ANBI-status voor kunst & cultuur. Ontwikkel in hoog tempo een krachtige Geefwet voordat met de bezuinigingen wordt begonnen. Vereenvoudig de subsidiesystematiek door eenduidige criteria, normeringen en aanvraagprocedures. Schrap overbodige verantwoordings- en informatieverplichtingen en belemmerende regelgeving. Voer de kaderwet Subsidies Rijksoverheid bij OCW in.

⁹ Het Nederlands Philharmonisch Orkest bereikt met zijn programma Nedpho Go een groot aantal mensen in zorginstellingen en het Zuidpleintheater in Rotterdam is erin geslaagd een fijnmazig netwerk van grote sociale betekenis in de directe omgeving op te zetten.

3. Uitgangspuntenbrief en adviesaanvraag

De door de FC benoemde onevenwichtigheden sluiten aan op de uitgangspunten die de staatssecretaris in zijn brief van 3 december 2010 noemt:

Kwaliteit en spreiding, in de brief vervolgens nader ingevuld met de begrippen:

- Publieksbereik.
- Ondernemerschap.
- Participatie/educatie.
- (Inter)nationale betekenis: financieel excellentie en succes.
- Geografische spreiding in kernpunten.

Erfgoed

Nieuwe basisinfrastructuur

In vervolg op de uitgangspuntenbrief van 3 december heeft staatssecretaris Zijlstra op 17 december een adviesaanvraag aan de Raad voor Cultuur gezonden. Wij denken dat onze visie direct aansluit op de in beide brieven genoemde 5 punten en richting kan geven aan een nadere invulling en uitwerking ervan. Ook denken we hiermee een bijdrage te leveren aan de advisering door de Raad voor Cultuur. We willen hier niet en détail ingaan op alle concrete vragen die in de adviesaanvraag zijn gesteld, maar ons beperken tot een tweetal algemene opmerkingen.

De staatssecretaris zet in op een kleinere, meer geconcentreerde, helder gedefinieerde en onderling op prestatie vergelijkbare Basisinfrastructuur (BIS) die vervolgens afgemeten zal worden aan de eerder genoemde 5 criteria. Daarbij stelt de staatssecretaris vast dat de 'oude' functies voor de BIS (instandhouding, ontwikkeling, ondersteuning, internationaal platform) niet onderscheidend genoeg zijn en vervangen moeten worden door de functies erfgoed, instandhouding van (internationaal) aanbod, talentontwikkeling en R & D. Wij spreken ons niet uit over de voorgenomen omvang van deze nieuwe BIS, maar onderschrijven de daarvoor aangelegde criteria. Hoewel wij erkennen dat de oude functies weinig onderscheidend zijn, vindt de FC de nieuw geformuleerde functies niet allemaal even helder. Is erfgoed een functie of een verzameling gebouwen en voorwerpen? Of moet erfgoed worden gelezen als onderdeel van de instandhouding? Is er geen grote overlap tussen talentontwikkeling en R & D? Deze genoemde functies zijn te vaag en onvoldoende uitgewerkt om zonder meer als nieuw uitgangspunt gehanteerd te kunnen worden.

Verduidelijk de nu te onhelder geformuleerde nieuwe 'functies' erfgoed, instandhouding van (internationaal) aanbod, talentontwikkeling en Research & Development (R & D).

De tweede opmerking die wij willen maken heeft betrekking op de in de brieven van de staatssecretaris genoemde 'geografische kernpunten'. Het gaat daarbij om de stedelijke centra waar het rijksgefinancierde aanbod zich kan en moet concentreren. De FC is van oordeel dat deze advisering niet zonder een nadrukkelijke inbreng van de (grote)

gemeenten zelf kan. Hiermee wordt sterk ingegrepen in de spreiding van de rijksgefinancierde culturele infrastructuur. In dat licht betreuren wij het zeer dat 'met de andere overheden (is) afgesproken dat de huidige rolverdeling niet verandert'. De FC is van oordeel dat hierover grondig overleg met een kring van grotere gemeenten moet plaatsvinden. Ook moet ervoor worden gezorgd dat de instellingen in deze kernpunten zich blijven inspannen om vanuit deze kernen ook de omliggende gemeenten te blijven bedienen door dependancevorming, regelmatige producties/tentoonstellingen in omliggende gemeenten, seriebespeeling e.d.

Ook roept de FC de staatssecretaris op de voorgenomen Geefwet snel invulling te geven. Want - zoals eerder opgemerkt - de tijd is niet in het voordeel van de gewenste operatie. Tot nu toe wordt slechts gerept (Tweede Kamer 13 december 2010) over een inventarisatie van bestaande wetgeving bij financiën en justitie. Er moet meer inventiviteit en daadkracht komen, wil zo'n wet echt betekenis krijgen. Als er gesproken wordt van een mentaliteitsverandering, dan zal die juridisch gestimuleerd moeten worden.

4. Versterking beleidsprocessen

Er is aan de Raad voor Cultuur een adviesaanvraag uitgegaan voor de herziening van het stelsel. De Federatie Cultuur wil graag in overleg met het ministerie en de Raad gesprekspartner zijn in de verdere discussie over en uitwerking van de herziening van het cultuurstelsel. Wij kunnen daar een zinvolle bijdrage aan leveren.

Wij zijn van mening dat een belangrijke factor die heeft bijgedragen aan het beeld van een naar binnen gekeerde kunstwereld gelegen is in de historische rol van de Raad voor Cultuur. Enerzijds verankerd in de wet, anderzijds gevoed door een sterke cultuur van non-interventie als het om de kunsten gaat (het verkeerd begrepen Thorbecke principe), heeft de Raad voor Cultuur op onderdelen en momenten toch de rol genomen/gekregen waar oud-minister Marga Klompé zo beducht voor was: een kunstenaarsparlement. Dit heeft de bestuurlijke (en ambtelijke) verhouding tussen ministerie en Raad voor Cultuur bemoeilijkt. Daarnaast heeft het ministerie de afgelopen jaren belangrijke delen van de beleidsuitvoering buiten de deur gezet bij fondsen en sectorinstituten. Wij stellen daarom voor de bevoegdheden en verantwoordelijkheden van het ministerie te versterken en te zorgen voor meer kennis en expertise bij het ministerie om meer recht te doen aan het politieke primaat in het kunstbeleid.

Vergroot de verantwoordelijkheid en de expertise van het ministerie voor het beleid en versterk het politiek primaat voor het kunstbeleid.

Bijlage Literatuur

- Adviesaanvraag Cultuurbeleid, brief van staatssecretaris H. Zijlstra aan de Raad voor Cultuur d.d. 17 december 2010
- H.O. van den Berg, In Muziek, over de aansluiting tussen het kunstvakonderwijs en de beroepspraktijk, onderzoek in opdracht van het ministerie van OCW, DOP, 1982
- Brian Boyd, On the origin of stories, evolution, cognition, and fiction, Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, Londen, England, 2009
- Niek vom Bruch, Van ontwikkelen naar selecteren. Hoe werkplaatsen broedplaatsen voor podiumkunstprojecten kunnen worden, Boekman 71, blz. 92-95
- Robert Dijkgraaf, 'Onderscheiden, verbinden, vernieuwen: de toekomst van het kunstonderwijs' commissie Dijkgraaf, rapport Kunstvakonderwijs
- Faqt/VSCD, Intelligentie, geluk en gezondheid, wat de wetenschap zegt over de effecten van kunst en cultuur, door de redactie van Faqt, Paradigma, Amsterdam, 2010
- FC, Inhoudelijke Strategische Agenda Federatie Cultuur, door BMC, Erik Akkermans, april 2010
- FC waarom financiert de overheid cultuur, o.a. websites van de aangesloten brancheverenigingen
- FC eerste reactie op brief Zijlstra d.d. 5 december 2010
- Financieel Dagblad, de markt voor kunst en cultuur, november 2010
- Munda van Langen-de la Marre, de constructie van het smaakoordeel, stijlverschillen, stilte en stammenstrijd in de beoordelingscultuur van het Nederlandse theater, Masterscriptie, 31 augustus 2010
- Gerard Marlet, Muziek in de Stad, Kerkebosch Uitgevers, juli 2010
- De Tafel van Zes, 'Minder waar het kan, beter waar het moet, een pleidooi voor een andere rol van de overheid', maart 2011
- Uitgangspunten brief staatssecretaris Zijlstra 3 december 2010